

YAPISALCILIK SONRASI YAKLAŞIMLAR VE ÇEVİRİBİLİM

Ayşe ECE*

Giriş

Yapısalcılık sonrası düşünürlerin önde gelenlerinden Jacques Derrida ile Michel Foucault'nun yaklaşımlarının temelinde yapısalcı düşünceye getirdikleri eleştiri yatmaktadır. Yapısalcılık eleştirisi ile yola çıkan bu düşünürler, ürettikleri terimler çerçevesinde farklı yaklaşımlarını şekillendirmişlerdir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde Jacques Derrida'nın dil ve metin alanlarında kullandığı terimler ve öne sürdüğü görüşler incelenecektir. İkinci bölümde ise Michel Foucault'nun söylem, delilik ve erk kavramlarına yüklediği anlamlar tartışılacaktır. Son bölümde ise bu düşünürlerin çalışmalarının çeviribilime olası yansımalarına değinilecektir.

1. Yapısalcılığa Kısa Bir Bakış

Çağdaş dilbilimin kurucusu olan Ferdinand de Saussure aynı zamanda yapısal dilbilim akımının öncüsüdür. 1857 ile 1891 yılları arasında Sanskritçe, Eski Slavca ve Litvanca gibi dillerin ses ve dilbilgisi yapıları üzerine yaptığı dizgesel çalışmaları yayımlayan F. de Saussure, Cenevre Üniversitesi'nde dilbilim dersleri vermiştir. Bu derslerde öğrencilerin tuttuğu notlardan yola çıkan Bally ve Sechehaye, yapısalcı dilbilimin temelini oluşturan *Cours de Linguistique Générale* (Genel Dilbilim Dersleri) adlı kitabı yayına hazırlamışlardır.

Bu kitapta sunulan temel ilkeler, dilin kuralcı, geleneksel ve karşılaştırmacı bir anlayışla incelenmesi yerine bilimsel bir anlayışla ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. İkili karşıtlıklar çerçevesinde oluşturulan bu ilkeler, yalnızca dilbilimde köktenci değişikliklere yol açmakla kalmamış,

* Öğ. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi, İngiliz Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı.

edebiyat ve antropoloji alanlarında da yeni bilimsel yaklaşımların temelini oluşturmuştur.

F. de Saussure, dili soyut bir sistem olarak ele alır. İnsanlar arasındaki iletişimi sağlayan bu dizgesel soyutlamadır. Dil/söz ikili karşıtlığında soyut sistem dil'i, dilin bireysel kullanım şekilleri ise söz'ü temsil eder. Dilin bir dizge halinde işlenmesi dilsel öğelerin birbirleri ile kurdukları farklı ilişkilerin (benzerlik, zıtlık, v.b.) belirlenmesi gerektiğini ve dilsel öğelerin ancak kurdukları bu ilişkilerle var olabildiklerini ortaya koyar. Dilsel öğeler göstergeler olarak ele alınmaktadır. Bir gösterge iki öğeden oluşur: gösteren ile gösterilen. Gösteren, işittiğimiz sesler, okuduğumuz sözcüklerdir; gösterilen ise bu seslerin işaret ettiği kavramlardır. Gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki nedensiz ve çizgiseldir. Belli seslerin belli kavramları işaret etmesi saymacadır; bir ses grubunun bir kavramı işaret etmesi için önce seslendirilmesi gerekir, bu da belli bir zaman içinde gerçekleştiği için çizgisellik söz konusudur. Dilsel göstergeler öteki göstergeler ile kurdukları bağlantılar ve işlevleri açısından betimlendikleri için dil, biçim/töz karşıtlığında biçim olarak ele alınır (Bkz. Rifat, 1990:15-17). Dilbilim çalışmalarında dil eşsüremlî ya da artsüremlî bir yöntem izleyerek incelenir. Diller, öncelikle belirli bir zaman diliminde incelenmeli, daha sonra farklı zaman dilimlerindeki farklı kullanımlar araştırılmalıdır. F. de Saussure'e göre dilbilimin inceleme alanı dilsel göstergelerdir; bu nedenle de dilbilim, her tür göstergeyi inceleyen göstergebilimin bir alt dalıdır.

Yapısal dilbilimin ileri sürdüğü bu bakış açısı sosyal bilimlerde köktenci değişikliklere yol açmıştır. Yapısal dilbilim her şeyden önce olguların belli bir dizge içinde var olduklarını ve o dizgenin kuralları çerçevesinde tanımlanıp incelenebileceklerini vurgular. Dizge ve onu yöneten kuralların araştırılması bilimsel bir yöntemin eksikliğinin hissedildiği yazınbilim, toplumbilim, antropoloji, psikanaliz gibi bilim dallarında yeni bir ışık olarak algılandı. Örneğin; Claude Lévi-Strauss, ilkel kabilelerin yaşamlarını yapısalcı bir bakış açısı içinde incelediğinde o kabilelerde var olan totemleri kabilelerin yaşadığı dizge içinde ve diğer totemlerle kurdukları bağlantısallık ile karşıtlık ilişkileri çerçevesinde değerlendirebileceğini gördü. Toplumsal ya da kültürel olgular, F. de Saussure'ün yaklaşımının bir sonucu olarak içinde buldukları toplumsal ya da kültürel dizgeden bağımsız olarak incelenmiyor, dizgesel ilişkiler göz ardı edilmiyordu (Bkz. Lechte, 1994: 151).

1960'lı yıllara gelindiğinde yapısalcılık farklı bilim dallarına uygulanmış, yazından kültür çalışmalarına dek birçok alanda bilimsel incelemeler yapılmıştı. Ancak bu yıllarda kimi düşünürler yapısalcılığı eleştirel bir yaklaşımla ele almaya başladılar. Eleştiri oklarının ilk yöneltildiği kavramlardan biri “yapı”nın kendisiydi. F. de Saussure’e göre “yapı” merkezdeydi, önemli olan yapıları çözmek ve evrensel kuralları belirlemektir. Yapısalcılık sonrası düşünürler, “yapının” merkez olması hatta herhangi bir “merkez”in var olabileceği düşüncesine karşı çıktılar. İkili karşıtlıklar da bu eleştiri oklarından paylarına düşeni aldılar. Yapısalcı bakış açısında herhangi bir ikili karşıtlığı var eden, iki ögenin birbiri ile kurduğu karşıtlık ilişkisidir; ancak yapısalcılık sonrası düşünürler iki öge arasındaki karşıtlık ilişkisini ortadan kaldırdıkları gibi iki öge arasındaki farklılıkların da silinmesi gerektiğini, bir ögenin var olmasının ancak diğerinin varlığı ile mümkün olabileceğini ileri sürdüler.

Yapısalcılık sonrası düşünürler, yapısalcılığa duydukları tepkiyi öne çıkardıkları kavramlar yardımıyla sıradan bir tepki olmaktan çıkarıp bir düşünce biçimi haline getirdiler. Bu düşünürlerin başında Jacques Derrida ve Michel Foucault gelmektedir. Derrida'nın dilin yapısına ilişkin geliştirdiği görüşler, Foucault'nun söylemin, toplumun ve tarihin incelenme yöntemlerine getirdiği eleştiriler yapısalcılığı temelden sarsmıştır. Derrida ile Foucault'nun Batı düşünce geleneğini eleştirdikleri yapıtları, akademik çevrelerde ilgi ile karşılanmış ve postmodernizm ile ilgili hemen hemen her çalışmada başvurulan kuramsal kaynaklar haline gelmiştir.

2. Jacques Derrida'nın Yaklaşımı

Jacques Derrida 1930 yılında Cezayir'de doğdu. 1959 yılında Fransa'ya giderek Ecole Normale Supérieure'de felsefe eğitimi gördü. *Critique* dergisinde 1965 yılında yayımlanan iki uzun makalesi ile edebiyat ve felsefe çevrelerinin dikkatini çekti. Tarih kitapları ve yazının doğası ile ilgili olan bu makaleler en tanınmış yapıtı olan *Of Grammatology*'nin temelini oluşturur. *Tel Quel* adlı öncü kuramların tartışıldığı dergide de önemli makaleleri yayımlanan Jacques Derrida 1960-1964 yılları arasında Sorbonne Üniversitesi'nde, 1964-1984 yılları arasında da Ecole Normale Supérieure'de felsefe dersleri verdi. *Writing and Difference* adlı kitabının Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanması ile yapıçözümücü edebiyat eleştirisi (deconstructive literary criticism) üniversitelerdeki akademisyenlerin üzerine ilgiyle eğildikleri bir alan haline geldi. Amerika'ya yaptığı yolculukları son yirmi yılda sıklaştıran Derrida

Amerika'nın çeşitli üniversitelerinde felsefe ve edebiyat dersleri vermeye başladı ve 1986 yılında Kaliforniya Üniversitesi'nde Karşılaştırmalı Edebiyat profesörü oldu. Hem Amerika'da hem de Avrupa'da adından en çok söz edilen düşünür olan Derrida felsefi çalışmalarını sürdürmektedir. *Positions, Dissemination, Margins of Philosophy, The Truth in Painting, Spurs: Nietzsche's Styles, The Post Card: From Socrates to Freud and Beyond* adlı kitapları Derrida'nın başlıca yapıtları arasında sayılabilir (Bkz. Lechte, 1994: 110, Lodge, 1988: 107-108).

Jacques Derrida'nın dil ve metin alanında yaptığı çalışmalarda öne çıkan kavramlar, *différance*, varlık / yokluk (presence / absence), aşkın Gösterge (transcendental Sign) ve metafizik düşünceler, sözün üstünlüğü (phonocentrism) / yazının üstünlüğü (logocentrism), ikili karşıtlıklar (binary oppositions) / yapıçözümcü eleştiri (deconstructive criticism)'dir. Derrida'nın bakış açısını anlayabilmek ve çok tartışılan metinleri üzerine düşünce üretebilmek için bu kavramların hangi anlamlarda ve hangi bağlamlarda kullanıldığını incelemek gerekir.

2.1 Jacques Derrida'nın Yaklaşımını Belirleyen Temel Kavramlar

2.1.1 *Différance*:

Ferdinand de Saussure dili gösterenler ve gösterilenlerden oluşan kapalı bir dizge olarak tanımlar. Bir gösterenin gösterilenini diğer gösterilenlerden ayırt eden, onun gösterilenlerle kurduğu farklılık ilişkisidir. Derrida bu farklılıktan yola çıkarak dilin kapalı bir dizge olmadığını ileri sürüyor; çünkü Derrida'ya göre bir farklılık diğerini izlemekte ve bu nedenle de gösterilene -anlama- ulaşmak olası değil. Dil artık kapalı bir sistem değil, gösterenlerden oluşan açık bir sistemdir. Bir göstereni diğer gösterenlerden ayırt eden öge farklılık olduğuna ve bu farklılık hiç sonuçlanmadığına göre anlam sürekliliği ertelenmektedir. İşte bu noktada "farklılık" ve "ertelenme" birleşerek "*différance*" teriminde anlamın temelini oluşturmaktadır. Fransızca "*différer*" fiilinin iki anlamı vardır: ayrı olmak ve ertelemek. Derrida bu iki anlamı bir sözcükte toplamak için "farklılık" anlamına gelen "*différence*" sözcüğünü "*différance*" olarak yazmıştır. Berna Moran *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* adlı kitabında bu kavramın Türkçe'ye ya da herhangi bir dile taşıdığı anlam yükünden dolayı çevrilmesinin mümkün olmadığını ileri sürer (Bkz. Moran, 1994: 184). Jeremy Hawthorn'ın *A Concise Glossary of Contemporary Literary*

Theory adlı çağdaş edebiyat kuramları için sözlük çalışmasında “différance” ile “anlam” ilişkisi şöyle kurulmuştur:

“... “différance” kavramı çerçevesinde anlam sürekli ertelenir, diğer anlamlarla olan farklılıkları ile ilişkilendirilir ve bu farklılıklar tarafından üretilir; bu nedenle de anlam uçucu ve değişkendir.” [Karş. Hawthorn, 1994: 45]

Başka bir deyişle, “uçucu” ve “değişken” olarak nitelenen anlama ulaşmak için yapılan yolculuk, farklılıklar ve ertelemeler ile örülmüştür. Bir metnin anlam örgüsünü çözmeyi denediğimiz an, Derrida’ya göre kendimizi gösteren, gösterilen, farklılıklar ve ertelemelerden oluşan karmaşık bir ilişkiler ağında bulmamız kaçınılmazdır.

2.1.2 Varlık / Yokluk (Presence / Absence)

Bir göstereni anlamlı ve diğer gösterenlerden farklı kılan onda diğer gösterenlerin öğelerinin bulunmamasıdır. Bu durumda anlam yalnızca bir gösterenin varlığından değil, diğer gösterenlerin yokluğundan da oluşmaktadır. Derrida, “yokluk”u vurgulayarak, aslında F. de Saussure’ün yapısal dilbiliminin öne çıkardığı “varlık”ı eleştirmektedir. F. de Saussure’ün yaklaşımına göre konuşan kişinin varlığı ve söyledikleri ön plandadır. Ancak Derrida varlık / yokluk ikili karşıtlığında “yokluk”un da en az varlık kadar önemli olduğunu ileri sürer (Bkz. Lilla, 1998). Hiçbir gösterenin -yazılı dilde sözcüğün- tek başına bir anlamı yoktur, söz konusu anlam bağlamla kurduğu devingen ilişki içinde gelişmekte ve bir türlü gelişimini tamamlayamamaktadır. Derrida, bu noktada yapısalcılığı yalnızca “varlık”ı “yokluk”tan daha önemli gördüğü için eleştirmiyor, aynı zamanda bir “özne”nin konuşuyor olmasının yani konuşan kişinin varlığının ve her türlü anlamın o öznenin egemenliğinde belirlenmesinin Batı düşünce geleneğinde yüzyıllardır izlenen yanlış bir tutum olduğunu belirterek bu düşünce geleneğini temellerinden sarsıyor.

2.1.3 Aşkın Gösterge (Transcendental Sign) ve Metafizik Düşünceler

Sözcüklerin özgün anlamlarının olmadığı ileri sürüldüğü an, Batı düşünce geleneğinin temelleri sarsılır; çünkü bu gelenek tarih boyunca bütün gösterenlerin gösterdiği düşünülen soyut bir gösteren çerçevesinde gelişmiştir. Batı düşünce tarihinde bu soyut ve üstün gösteren -“transcendental sign”- Tanrı, özne, töz, v.b. kavramlara işaret eder. Bu aşkın gösteren bir düşünce dizgesinin

merkezinde yer alır ve iki işlev yüklenir: dizgenin yaratılması ve dizgedeki diğer öğelerin birbirleri ile olan ilişkilerinin kurulması. Bu durumda aşkın gösteren o dizgenin sınırları dışında bir yerde var olur ve dizgenin yasaları tarafından yönetilmez. Derrida'ya göre herhangi bir öğretiye temel sağlayabilecek özgün ve aşkın bir gösteren var olmamıştır, hiçbir zaman da var olamaz; çünkü gösterenin taşıdığı farklılığın sürekli olması, varlık ve yokluğun birlikteliği, anlamın ertelenmesi gibi nitelikler, özgün bir gösterenin var olmasını engeller. Özgün bir gösterene dayalı bu tür öğretiler “metafizik düşünceler” olarak nitelenir.

2.1.4. Sözü'n Üstünlüğü (Phonocentrism) / Yazının Üstünlüğü (Logocentrism)

Batı düşünce geleneği, binlerce yıl boyunca sözü'n yazıdan üstün olduğunu savunmuştur. İnsan dile egemen olduğu için istediği anlamı dili kullanarak ifade edebilir, ancak bu gelenek yazılı metin ile sözlü metin arasında bir ayrım gözetmiştir. Yazılı metin zaman içinde türlü değişikliklere uğrayabileceğinden “söz” ön plana çıkar. Yazılı metin, ikinci bir iletişim şekli, konuşmanın mekanik bir transkripsiyonudur. Terry Eagleton *Literary Theory* adlı kitabında Derrida'ya göre metnin sözlü ya da yazılı olmasının o metnin taşıdığı özellikleri değiştirmedeğini belirtir (Bkz. Eagleton, 1997: 113). Kendi kendimize konuştuğumuzda bile tek bir gösterilene işaret etmiyoruz; çünkü bizi var eden “dil”dir. Başka bir deyişle varlığımızı, “ben”i “ben” olmayan”dan ayıran dile borçluyuz. Batı düşünce geleneğinin ileri sürdüğü gibi insan dile egemen değildir, tam tersine dil insanları egemenliği altına almıştır.

2.5. İkili Karşıtlıklar (Binary Oppositions) / Yapıçözümcü Eleştiri (Deconstructive Criticism)

Batı düşünce geleneğinde ikili karşıtlıklar çok önemli bir rol oynamıştır. “Ben” ve “öteki”, “kadın” ve “erkek”, “doğa” ve “kültür” v.b. ikili karşıtlıklar bu geleneğin temelini oluşturmuştur. Örneğin; “erkek”i tanımlamak için “kadın”a gereksinim duyarız, çünkü erkeği kadından farklı kılan öğeler onun “erkek” olmasını sağlar. Bu durumda “kadın” olmadan “erkek”ten söz edemeyiz. Ferdinand de Saussure’ün yapısal dilbilim yaklaşımında da bu ikili karşıtlıklara rastlarız: gösteren / gösterilen, dil / söz, eşsüremlî / artsüremlî. Jonathan Culler, *Structuralism and Since* adlı kitapta yer alan “Jacques Derrida” başlıklı makalesinde Derrida’nın “différance” kavramını kullanarak Batı düşünce geleneğinin gözdesi olan ikili karşıtlıklara meydan okuduğunu belirtir

(Bkz. Culler, (Sturrock'ta)1979: 165). Derrida, ikili karşıtlıklara meydan okumakla kalmaz, bir metinde yer alan ikili karşıtlıkları belirleyip çözümlenerek ve o metnin hangi noktalarda ikili karşıtlıklardan oluşan "tutarlı" yapısına, yani kendi mantığına ihanet ettiğini göstererek yapıçözümcü eleştirinin -deconstructive criticism- temellerini atar. Yapıçözümcü eleştiride ilk yapılması gereken metindeki ikili karşıtlıkları saptamaktır. İkili karşıtlıklardaki öğelerin birbirinin karşıt ögesi olmaktan çok birbirlerini tamamlayan öğeler oldukları belirlendiğinde ikili karşıtlıkları oluşturan mantık da çürütülmüş olur. Bu durumda karşıtlıklar arasındaki sınırlar yok olur; amaçlanan da tam budur, yeni karşıtlıklar kurmak değil, öğeler arasındaki sınırların silinip yok olmasıdır (Bkz. Lilla, 1998). Bu nedenle eleştiri yönteminin adı "yapıçözüm" - "deconstruction"- dir; yapılar önce belirlenir -"construct" aşaması tamamlanır- sonra da çözülür -"deconstruct" aşaması tamamlanır-. Derrida, "Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences" başlıklı makalesinde bu tür bir çalışmayı Lévi-Strauss'un metinlerine uygulamıştır (Bkz. Derrida, (Lodge'da) 1989: 108-123).

İkili karşıtlıklara dayalı metinler, bu karşıtlıkları koruyabilmek için geliştirdikleri stratejilerde çoğu zaman kendi mantıklarıyla çelişkiye düşmüşlerdir. Yapıçözümcü eleştirinin amacı da bu kırılma noktalarını saptamak, metinlerin hiç de ileri sürüldüğü gibi tutarlı olmadıklarını ve ikili karşıtlıklar çerçevesinde kapalı bir sistem olarak işlemediklerini açığa çıkarmaktır. Derrida, bu eleştiri yöntemini yalnızca edebi metinlere değil felsefi metinlere de uygular. Çalışmalarını edebi metinlerle sınırlamamasının nedeni, ileri sürdüğü düşüncelerin dilin kendisine ilişkin düşünceler olmasıdır. Bu durumda dilin kullanıldığı her yerde yapıçözüm uygulanabilir. Dil, Derrida'ya göre göstergelerin farklılıklar ve ertelemelerle bütünleşerek oynadıkları sonsuz bir oyundur.

2.2 Sonuç Gözlemleri

Jacques Derrida'nın "différance", aşkın gösterge ile ikili karşıtlıklar kavramları ve yapıçözümcü eleştiri yöntemi çerçevesinde geliştirdiği düşünceler, Ferdinand de Saussure'ün çizgisindeki dilbilimin eleştirel bir bakışla ele alınmasına neden olmuştur. "Différance" kavramı bir gösterenin tek bir gösterilene işaret etmediğini, anlamın sürekli ertelendiğini göstermiştir. Aşkın bir gösterenin var olmadığını ileri sürüldüğünde ise Batı düşünce geleneğini sorgulamaya başlama gerekliliği ortaya çıkmıştır. İkili karşıtlıklar

arasındaki ilişkinin karşıtlık ilişkisinden çıkıp bağımlılık ilişkisine dönüşmesi, farklı öğeler arasında düşünüldüğü gibi kesin sınırlar olmadığını vurgulamıştır. Yapıçözümçü eleştiri ise metinlere çok fazla güvenilmemesi gerektiğini ileri sürmüş ve yapısal dilbilimcilerin var olduğunu düşündükleri tutarlı yapıları önce çözüp sonra da bozarak metinlere farklı bir gözle bakılabileceğini göstermiştir.

3. Michel Foucault'nun Yaklaşımı

1926 yılında Poitiers'de doğan Michel Foucault, 1952 yılında psikoloji bölümünden lisans diploması aldı. Bir süre psikiyatri hastanesinde çalıştıktan sonra İsveç'te Uppsala Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. İlk kitabı *Madness and Civilization* 1961 yılında yayımlandı. 1970 yılında ise College de France'da düşünce sistemlerinin tarihi konusunda ders vermeye başladı. Foucault'nun başlıca yapıtları, *The Order of Things*, *The Archeology of Knowledge*, *The Birth of the Clinic*, *Discipline and Punish* ve *The History of Sexuality*'dir. Çağımızın önde gelen düşünürlerinden olan Michel Foucault 1984 yılında öldü.

Foucault'nun felsefi ve tarihsel görüşlerinin temelinde geleneksel felsefe ve tarih anlayışına duyduğu tepki yatar. Modern toplumların farklı bilim dallarının savlarından yararlanarak bireylerini denetim altına aldığını ileri süren Foucault'nun amacı, bireylerin bu şekilde denetim altına alınmalarını eleştirmektir. Bunu yapmak için de bireylere önce bu denetim mekanizmalarının nasıl oluşturulduğunu gösterir. Örneğin, tıp biliminin "sağlıklı" insan tanımı yaptığını ve bireylerin de bu tanımdan yola çıkarak toplum tarafından "sağlıklı" ya da "sağlıksız" olarak ikiye ayrıldığını ileri sürer (Bkz. White, (Sturrock'ta)1979: 97). Bilim dallarının hepsi bir normallik tanımı yapar ve bireyler için bu normalliği kurumsallaştırırlar. Normalliğin kurumsallaştırılmasında işyerleri, sınıflar, hastaneler, sosyal yardım ofisleri gibi kurumların payı büyüktür. Öğretmen, memur, doktor, polis gibi kamu görevlileri de bu normallik standardını sürekli yeniden kurar ve meşrulaştırırlar.

Kültürlerde insanların farklı şekillerde "özne" kılındıklarına değinen Foucault, insanın aslında hem çalışma yaşamının, hem de devletin bir nesnesi olarak ele alındığını belirtir. İnsan, bu şekilde konuşma kuralları, ekonomik koşullar, toplumsal davranışlar tarafından yönlendirilir ve bu kurallar insanın varlığını belirler. John Lechte *Fifty Key Contemporary Thinkers* adlı kitabında Michel Foucault'ya ayırdığı bölümde insanların davranışlarını belirlemede

toplumsal kurumların koyduğu kuralların önemli bir rol oynadığına dikkat çeker (Bkz. Lechte, 1994: 113). Farklı bilim dallarının yaptığı çalışmalar sonucunda insan, hastalıkları, akıldışı davranışları ve suçları kendisine yabancı öğeler olarak ele alır ve kendi doğasının yerine bilimlerin oluşturduğu bir insan doğasının varlığına inanır.

Michel Foucault'nun yapıtlarında sık sık karşılaşılan kavramlar vardır. Foucault'nun ayrıntılarıyla ele aldığı ve önemle üzerinde durduğu söylem, delilik ve erk kavramları incelendiğinde yapısalcılık sonrası kuramcılar arasında yer alan bu düşünürün temel izlekleri hakkında bilgi edinmek mümkün olacaktır.

3.1. Michel Foucault'nun Yaklaşımını Belirleyen Temel Kavramlar

3.1.1 Söylem

Foucault'nun en önemli analiz birimi söylemdir. Dilek Doltaş "Söylem ve Yazın" başlıklı makalesinde günümüz düşüncesinde Michel Foucault'nun söyleme bakış açısının taşıdığı öneme dikkat çeker:

"Bugün Batı düşüncesinde söylem sözcüğünü Foucault'nun getirdiği yüklemelerden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Michel Foucault söyleme ve söylemin kökünde yatan bilgi ve düşünceye, modernist eleştirilenlerden farklı olarak, tarihsel, kültürel ve ideolojik bir tavırla yaklaşır." (Doltaş, (Kocaman'da) 1996: 69)

Foucault'nun yeni bir "söylem" tanımı ileri sürdüğüne kuşku yoktur. Söylemi, bilgi için bir olasılıklar sistemi olarak ele alır. Metin incelemelerinde ifadeler üzerine yoğunlaşan Foucault'nun uyguladığı yöntem, belirli ifadelerin doğru, bazılarının da yanlış olarak kabul edilmesine neden olan kuralların, başka bir deyişle bir model ya da sınıflandırıcı yapı oluşturan kuralların neler olduğunu sorgulamaktır. Örneğin, deliliğin insanın sapkın bir ruh hali olarak nitelenmesine neden olan, toplumun koyduğu kuralların neler olduğunu araştırır. Ancak Foucault'nun incelediği kurallar dizisi ne olursa olsun, insanlar söylemsel bir oluşumla ya da söylemle karşılaşırlar. Bu nedenle Foucault, belli bir bilgi alanında doğru olarak kabul edilen ifadelerle ilgilenmez. Yapmaya çalıştığı "doğru ya da yanlış" olarak tanımlanan ifade gruplarının oluşumunu mümkün kılan söylemsel kurallar dizisini açığa çıkarmaktır. Söylem, doğru ya da yanlış olarak kabul edilecek ifadeler üretmemize olanak veren şeydir. Bir bilgi alanını olası kılan söylemdir. Ancak bir söylemin kuralları insanların

bilinçli olarak ürettikleri kurallar değildir. Söylem, bir yöntem değildir. Söylemin yaptığı, ifadelerin oluşumu için gerekli ön koşulları hazırlamaktır. Foucault, insanların kendi söylemleri içine kapatılmış olduklarından, söylemleri dışında kalan olguları anlamlandırmalarının mümkün olmadığını ifade eder.

Hayden White “Michel Foucault” başlıklı makalesinde söylemin ‘gerçeği açıklamak’ istediğini ancak bunu yapabilmesi için “arzu”nun ya da “erk”in kölesi olmaktan kurtulması gerektiğini belirtir (Bkz. White, (Sturrock’ta) 1979: 89). Söylem yalnızca “arzu” ve “erk”in egemenliğinden çıkmakla kalmayacak, aynı zamanda kendisini var edenin de bu iki güç olduğunu kabullenecektir. Foucault *Ders Notları*’nda söylemin arzu ve erk ile kurduğu ilişkiyi şöyle açıklar:

“Söylemin, görünüşte, önemsiz bir şey olması hiç fark etmez, karşı karşıya kaldığı yasaklar hemen, çabucak, onun arzu ve erkle olan ilişkisini gün ışığına çıkarırlar. Ve bunda şaşılacak bir şey yoktur: zira söylem –psikanaliz bunu bize gösterdi- arzuyu yalnızca ortaya koyan (veya gizleyen) şey değildir; aynı zamanda da arzunun nesnesi olan şeydir; ve zira –bunu da tarih hiç durmadan bize öğretiyor- söylem yalnızca kavgaları veya baskı sistemlerini açıklayan şey değil, ama onun için onun vasıtasıyla mücadele edilen şey, ele geçirilmek istenen erktir.” (Foucault, 1995: 11)

Söylem, arzunun ele geçirmek istediği necne; erk ise söylem kullanılarak yapılan mücadelenin sonunda kazanılacak olan güçtür. Topluma, insana ve dile yönelik çalışmaların ilk basamağını oluşturan söylem çözümlemesini yönlendiren kavramlar ise ‘olaylar, düzenlilik ve varoluşun olası şartları’ olmalıdır (Bkz. White, 1979: 88).

Michel Foucault “What is an Author?” başlıklı makalesinde “yazar” kimliğinin söylemsel bir çözümlemesini yapar (Bkz. Foucault, (Lodge’da), 1989: 197-210). Yazar kimliğinin tanımlanması, yazın söyleminin yazar işleviyle kurduğu ilişkinin incelenmesi sonucu mümkün olur. Her toplumun yazara farklı bir işlev yüklediğine ve bu işlevin yüklenmesinde yazın söyleminin oynadığı role dikkat çeken Foucault, Homeros ve Aristoteles gibi yazarların “söylemselliklerarası” bir konumda olduklarını ve onlardan sonra gelen yazarların kendilerini onların metin söylemi içinde bir yere yerleştirdiklerini ileri sürer (Bkz. Doltaş, (Kocaman’da) 1996: 75). “Yazar” kimliğinin bile ancak söylem tarafından ve onun çerçevesinde tanımlandığı bir yazın dünyasında atılması gereken ilk adım, metinleri oluşturan, farklı dünyalar kurgulayan ve çeşitli yaptırımları olan bu yazınsal söylemleri çözümlemektir.

Yapıtlarında söylemin keyfi olarak değiştiğini vurgulayan Foucault, düşünce tarihinde sürekli kopmaların yaşandığını ifade eder. Bu kopukluklar, Foucault'yu tarihin lineer bir çizgi izlemediği varsayımını oluşturmaya yöneltir.

3.1.2 Erk

İki birey arasında birinin ötekini eylemini etkilemesiyle gerçekleşen ilişkiyi Foucault "erk" olarak tanımlar. Erk ilişkileri, onaya ya da şiddete dayalı ilişkilerden ayırt edilmelidir. Erk ilişkileri Foucault'ya göre nesnelere üzerinde edimde bulunur.

Erkin baskı ve zorlamayla bilginin gelişmesini engelleyen bir güç olduğunun tersini savunan Foucault, erkin doğruluğun üretilmesinde bütünlüyci bir öge olduğunu ileri sürer. Bu görüş yüzyıllardır egemenliğini koruyan Batı modernist düşünce geleneğinin de nasıl oluştuğunun ipuçlarını vermektedir. Bilimlerin kendi uygulayıcılarının edimde bulunmak zorunda olduğu bir olasılıklar alanını yaratması, erk ilişkilerinden bağımsız olarak mümkün değildir.

Erk, Foucault'ya göre, toplumsal ilişkilerin içkin bir özelliğidir (Bkz. Eagleton, 1997: 197). Başkalarının edimde bulunma biçimini etkileyecek bir tarzda edimde bulunabildiğimiz her durumda erk vardır. Bu nedenle erk ilişkileri her zaman değişken ve tersine dönebilecek bir yapıya sahiptir. Ancak erk ilişkilerinin böyle değişken bir biçimde var olduğunu ileri süren Foucault, modern toplumlarda bilimlerin bilgi ve uzmanlık talepleri aracılığıyla bu değişken biçimi genel egemenlik örüntülerine dönüştürdüğünü belirtir. "Toplum"u denetleyici sistemlerin gözetiminde tedavi edilebilir bir kavram olarak ele alan Foucault, toplum ile erk (iktidar) arasındaki ilişkiyi *Ders Özetleri*'nde açıklar:

"İktidar bağıntılarının somut çözümlenmesini gerçekleştirmek için, hükümlerliliğin hukuksal modelini bir yana bırakmak gerekir. Gerçekten de bu model, bireyi, doğal hakların ya da ilkel iktidarların öznesi olarak ele alır ve devletin ideal oluşumunu irdelemeyi amaçlar. Ayrıca, yasayı, iktidarın temel belirimi olarak görür. İktidarı, ilişkinin temel terimlerinden yola çıkarak değil de, etkilediği öğeleri belirleyen olması bakımından, bu ilişkinin kendisinden yola çıkarak incelemek gereklidir. Başka bir deyişle, soyut öznelere, boyun eğmeleri için kendilerindeki veya iktidarlarındaki ne gibi şeylerden vazgeçebildiklerini sormak yerine, boyun eğme ilişkilerinin öznelere nasıl ürettiğini sormak daha doğrudur." (Foucault, 1995: 94)

Toplumun sürekli boyun eğme ilişkileri kurmak zorunda kalmasının nedeni, toplumu oluşturan bireylerin hastalık, kargaşa ve toplumsal sapma durumlarında denetleyici sistemler tarafından tedavi edilmesidir. Bu tedavi edilme sürecinde toplum, başka bir deyişle bireyler hastanelerin, okulların, hapishanelerin erkine boyun eğmektedir. Foucault'nun yaptığı incelemenin en son noktasında devlet vardır. Devlet, kurumların ve bilimlerin bilgi talepleri tarafından birleştirilen ve düzenlenen sayısız tekil erk uygulamalarından oluşur.

Foucault, kendi değerlendirmelerini "soykütükler" olarak tanımlar. Soykütüğü, mücadelelerin yeniden keşfedilmesini, bütünleştirici söylemlerin diktasına yapılmış bir saldırıyı, yerel ve özgül bilginin yeniden keşfini içerir (Bkz. Skinner, 1991: 74). Foucault, modern düzenin iktidarını belirleyen büyük doğrulara, büyük sistemlere ve büyük sentezlere karşıdır. Amacı, iktidarın gücünden etkilenen bireylerin ona karşı mücadele edebilmeleri için bu bireylere iktidarın işleme biçimini göstermektir. Erk, modern toplumları yönlendirirken kitlelere uymaları gereken kuralların varlığını sürekli hatırlatan söylemler kullanır. Ancak bu tür söylemler kullanılırken baskı altına alınan şey yerel ve farklı bilgidir. Bu yerel ve farklı bilgi, bireylerin yaşantılarını ifade ettiği için birlik oluşturması mümkün olmayan bilgidir. Foucault yeni bir sistem önermez; yapmak istediği kendilerine başkalarının empoze ettiği kimliklere karşı çıkan bireylerin yanında olmak ve onları desteklemektir. Bu mücadelelerin yerel ve özgül konular için doğrudan karşılıkları vardır. Her şeyden önce bu tür mücadelelerin temelinde, bireylerin düzenin belirlediği kimlikleri kabul etmemeleri vardır. Foucault'nun çalışmalarında da kabul etmeme vardır; bu çalışmalarda iktidarın belirlediği doğrulara karşı gelmek için öncelikle iktidarın bu doğruları nasıl örgütlediğini bilmenin gerektiği vurgulanır.

Çizgisel tarih anlayışına karşı olan Foucault, olayların birbirini izlemediğini ve aralarında neden-sonuç ilişkisinin her zaman bulunmadığını ifade eder (Bkz. White, (Sturrock'ta) 1979: 85). Foucault, Nietzsche gibi tarihte tek tek olguların olduğunu belirtir. Modernliğin tarihi, modern düşüncenin çizdiği dünyanın kıyılarında kalmış marjinallerden yola çıkarak yazılmalıdır; çünkü Foucault'ya göre çevremizdeki tüm kurumlar modernliğin istediği biçimde örgütlenir. Örneğin; Foucault modern çağda insanların işgücü sağlayabilmeleri açısından sağlıklı olmaları gerektiği için sağlık konusuna önem verilip hastanelerin yapıldığını belirtir.

3.1.3 Delilik

Foucault, bilimlerin ve özellikle de psikiyatrinin iddialarına şüphe ile yaklaşır. On dokuzuncu yüzyılın başlarında psikiyatrinin geleneksel anlayıştan kopmaya başladığını ifade eder. İnsanlar on sekizinci yüzyılda bunama ya da ahmaklık gibi belirtiler gösteren delilerin aralarında yaşamalarından rahatsız olmuyor, yalnızca onları miras hakkından mahrum ediyorlardı (Bkz. Lechte, 1994: 112). On dokuzuncu yüzyılda ise psikiyatristler, karşılaştıkları yeni suçları doğanın kanunlarına karşı işlenmiş suçlar, yani doğanın kanunlarına karşı gelince insanın başına neler gelebileceğini açıkça sergileyen suçlar olarak ele aldılar. Foucault *Ders Özetleri*'nde bu durumu şöyle açıklıyor:

"Bu hastane [XIX. yüzyıl psikiyatri hastanesi], teşhis ve sınıflandırma alanıdır; düzenlenimleri büyük bir bostanı akla getiren avluların (bunlarda sınıflandırılmış hastalıklar ayrı ayrı yer alır) oluşturduğu bir botanik bahçesidir. Ama aynı zamanda, karşı karşıya gelmek için kapalı bir alan, kişi kişiye savaş alanı, zaferin ve boyun eğmenin söz konusu olduğu kurumsal bir alandır." (Foucault, 1995: 75)

XIX. yüzyıl psikiyatri hastanelerinde çalışan doktorlar, "deli" olarak adlandırdıkları hastalarının suçları kâr, tutku, akıl ya da güdü olmaksızın işlendiğini vurguladılar ve suçları anlaşılmaz ya da delice kılan şeyin bu olduğunu ileri sürdüler. Ancak psikiyatristlerin ellerindeki tek kanıt, suçun kendisiydi. Bu nedenle Foucault, bu dönemi "delilik adında bir suç, delilik adına bir suç" olarak adlandırır.

Öldürme saplantısı olan katiller, on dokuzuncu yüzyılda "deli" olarak nitelenmeye başlanmıştır. Bir dizi suça ilişkin edimler, bir çeşit deliliğin ortaya çıkışı olarak yorumlandığında diğer suçların betimlenmesi için de suçlunun zihin özelliklerine değiniliyordu. Bu şekilde "suçlu zihin" kavramı yavaş yavaş insanların yaşamında yer etmeye başladı. Kendisini yalnızca suçta gösteren bir delilik biçimini insanlar böylece onaylamış oldu. İnsanlar, toplumsal düzeni "suçlu bireylerin" sürekli tehdit ettiği paranoyasına kapıldı. Bu bireyler doğal ve yasal düzenlere karşı gelerek aniden varlıklarını gösteriyorlardı.

Psikiyatrik bulgulara hukuki sistemde de yer verildiğinden mahkemeler, bu "suçlu zihni" ortaya çıkarmak için çaba sarfediyordu. "Suç" giderek kişiliğin ve zihnin bir işlevi olarak yorumlanıyordu. Bu durumda insanlar da kendilerini, yasal düzeni çiğnemeyen, ama her an çiğneyebilecek olan ve bir toplumsal sapma içinde yer alan bireyler olarak görmeye başladılar. Yasal cezaların uygulanmasında kişiliğin incelenmesine ve tedavi edilmesine yer verildi.

Böylece yasal güçler toplumun tedavi edilmesini gerekli görüp bu işlemde rol almaya başladılar; çünkü ulaşılmak istenen amaç, yasaların yönlendirdiği normal ve sağlıklı bireylerin yaratılmasıydı.

3.2 Sonuç Gözlemleri

Söylem, delilik ve erk kavramları çerçevesinde çalışmalar yapmış olan Michel Foucault, yapısalcilik sonrası kuramcılar arasında yapıtları en çok tartışılanlardan biridir. Söylem konusunda ileri sürdüğü düşünceler, yazın metinlerine bakış açısını “yazar” kimliğine yüklenen işlevlerle bağlantılı olarak değiştirmiştir. Delilik ve erk kavramları çerçevesinde yaptığı çalışmalar ise toplumbilim, tarih ve siyaset alanında gözden geçirilmesi, farklı bir bakış açısıyla ele alınması gereken ne kadar çok konu olduğunu ortaya çıkarmıştır. Foucault'nun çalışmaları geçmiş dönemlerin ve günümüzün dünyasını anlamlandırabilmek için yeni bakış açıları kazandırmaktadır..

4. Jacques Derrida ile Michel Foucault'nun Çalışmalarının Çeviribilime Olası Yansımaları

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan yeni çeviri kuramlarıyla birlikte çeviriye bakış açısı değişmiştir. Dilbilimin bir alt dalı olmak yerine özerk bir bilim dalı olarak gelişmeye başlayan "çeviribilim" köklü değişiklikler geçirmiştir. "Çeviribilim" sözcüğünün bir bilim dalının adı olarak kullanılıyor olması, bu köktenci değişikliğin sonuçlarından biri olarak görülebilir. Yakın zamanda gelişmeye başlamış bir bilim dalının araştırma konusuna, yani "çeviri"ye nasıl yaklaştığı, "çeviri"nin üretim sürecinden eleştirisine dek ne ölçüde gerçekçi kuramlar ürettiği, söz konusu kuramların "çeviri" uygulamalarına nasıl yansıdığı önemle ele alınması gereken konulardır. Söz konusu değişikliğin başlangıç noktasını Gideon Toury'nin, *In Search of a Theory of Translation* adlı kitabında açıkladığı “erek-odaklı kuram” oluşturur (Bkz. Toury, 1980). Bu kitapta ileri sürülen düşünceler çerçevesinde İ.Ö. II. yüzyıldan 1970'lere dek çeviri üzerine çalışmalarda ortaya çıkan çeviri kuramları “kaynak-odaklı” olarak nitelenir. Erek-odaklı kuramı yenilikçi kılan ilk özellik çevirinin kaynak metin/okur/dizge yerine erek metin/okur/dizgeye yönelik olmasıdır.

Gideon Toury, *In Search of a Theory of Translation* adlı kitabında çeviri eylemini başlangıcından bitişine dek yönlendiren ve erek-odaklı kuramın belkemiğini oluşturan normların varlığından söz eder (Bkz. Toury, 1980: 51-

62). Çeviri normları iki başlık altında incelenir: "Süreç-öncesi çeviri normları" ve "Çeviri süreci normları" (terimler için Bkz. Bengi-Öner: 2001). Süreç-öncesi çeviri normları, çevirmenin çeviriye başlamadan önce aldığı kararları kapsar. Çevrilecek metnin seçimi ve hangi dilden çeviri yapılacağı konusunda alınan kararlar süreç-öncesi çeviri normları kapsamında incelenir. Çeviri süreci normları ise dil malzemesinin metin içinde nasıl dağıtılacağı -matriks normlar- ve çeviride dilin nasıl kullanılacağı -metin-içi normlar- konusunda alınan kararları kapsar. Bu iki grup çeviri normuna ek olarak bir de öncül normdan söz eder Toury. Çevirmenin çeviriye ilişkin önsel olarak benimsediği tavrıdan yola çıkarak saptanan öncül norm, çevirinin kaynak dizge normları ya da erek dizge normları doğrultusunda yapılmasında belirleyicidir. Buna göre çevirmen öncül normu doğrultusunda ya kaynak dizge normlarına öncelik vererek "yeterli" bir çeviri üretecek ya da erek dizge normlarına öncelik vererek "kabul edilebilir" bir çeviri üretecektir.

"Bütünlüklü" bir çeviri kuramı oluşturmayı amaçladığını belirten Toury'nin, çeviri eyleminin etkin olduğu tüm alanları kapsayacak bir model oluşturmak istediği yazılarında açıkça dile getirilmiştir. Çeviri eyleminin etkin olduğu alanlar denilince, birbirinden farklı bir çok alan olduğu görülür. Betimleyici çeviri araştırmaları, kuramsal çalışmalar, çeviri eleştirisi, çeviri eğitimi çeviribilimin gelişmesi açısından üzerinde çalışma yapılması gereken alanlar olarak ön plana çıkar. Tüm bu alanları kapsayacak "bütünlüklü" bir çeviri kuramının temellerini James S. Holmes 1988 yılında yayımlanan makalesinde atmıştır (Bkz. Holmes, 1988: 67-81). Holmes'un oluşturduğu modelde çeviribilim üç ayrı alandan oluşur: Betimleyici, kuramsal ve uygulamalı alan. Toury, Holmes'dan esinlenerek bu üçlü modeli geliştirmiş ve çeviribilimin birbiriyle sürekli etkileşim halinde olan üç ayrı alandan oluştuğunu belirtmiştir (Bkz. Toury, 1980: 34). Kuramsal alan, betimleyici alan ve uygulamalı alandan oluşan çeviribilimde alanlar arasında dinamik bir ilişkinin var olduğu kabul edilir. Betimleyici alanda "çeviri" olarak adlandırılan metinler incelenerek çeviri dünyasında ne tür kararlar alındığı ve kaynak metin ile erek metin arasında nasıl bir eşdeğerlik ilişkisi kurulduğu ortaya çıkarılacaktır. Araştırmacı titizliğiyle oluşturulacağı düşünülen, betimleyici alandan gelen bu veriler kuramsal alanda çeviri kuramları oluşturma çalışmalarında kullanılacak ve yine kuramsal alandan elde edilen bu veriler uygulamalı alanda kullanılacaktır. Kısaca, bu üç alan sürekli etkileşim halindedir; uygulamalı alan kuramsal alanın verilerini kullanır, ancak bu

Anders and the Limits of the Translator's Visibility" *Assessment* 13(1): 1-11

verilerin betimleyici alanda yapılan çalışmaların sonuçlarından oluştuğu unutulmamalıdır.

Hans J. Vermeer'in uygulamalı alan üzerine kurduğu skopos kuramının da çeviribilimde önemli bir yeri olduğuna kuşku yoktur (Bkz. Vermeer, 1989: 173-200). Vermeer'in skopos kuramı çeviriyi bir eylem olarak tanımlar. Her eylemin bir amacı olduğuna göre çevirinin de bir amacı vardır. Bu amaç kimi zaman "işveren", kimi zaman da "çevirmen" tarafından belirlenir.

Çevirmen, bu kuramda "uzman" konumuna getirilmiştir. "Uzman" çevirmenin, neyi, neden ve nasıl yaptığını, yani çeviri süreci boyunca aldığı kararları açıklayabilecek düzeyde olması gerekir (Bkz. Vermeer, 1989: 184). Çevirmenin çeviri süreci boyunca aldığı bu kararların temelinde çeviri eyleminin amacının yattığını bilmesi ve kararlarını çeviri amacıyla bağdaşacak şekilde açıklayabilmesi ona "uzman" konumunu kazandıracaktır. Bir "işveren" çevirmene, bir metnin çevirisini belli bir amaca hizmet etmek üzere yapması "iş"ini verdiğinde çevirmenin bir "uzman" olarak hareket edip erek metnin "işveren" in belirlediği amaca uygun çevrilip çevrilemeyeceğine karar vermesi gerekir. Çevirmenin "uzman"lığı kaynak ve erek dilleri çok iyi bilmesi ile sınırlı değildir; Vermeer'e göre çevirmen, "iki-kültürlü bir uzman"dır (Bkz. Vermeer, 1995: 97).

Günümüzde ise çeviribilimin 1960'lı yıllardan itibaren sosyal bilimlerin her alanını etkisi altına alan "yapısalcılık-sonrası" düşüncelerden etkilenmemesi mümkün değildir. Özellikle 1985 yılında yayımlanan Jacques Derrida'nın "Babil'in Kuleleri" (Des Tours de Babel) adlı makalesi, yapısalcılık sonrası metin incelemelerinin temelinde "çeviri" eyleminin yattığını vurgulamıştır (Bkz. Derrida, (Graham'da)1985: 209-248). Anlam çeşitliliğinin ve hem yazar, hem çevirmen kimliğini üzerinde taşıyan ve bir "otorite" kimliğine bürünen okurun ön plana çıktığı bu yaklaşımın etkisiyle çeviribilim de yeni sorgulamalara girişmiş ve "çeviri" gerçeklerini yeni kavramlar ışığında algılamaya koyulmuştur. Böylesi bir arayışı sürdüren Theo Hermans, "The Production and Reproduction of Translation" ile "Translation as an Institution" başlıklı makalelerinde Niklas Luhmann'ın "sistem" kavramını çeviribilime uygulamış ve dikkatleri bir "kurum" olarak var olan çeviri dünyasının gerçeklerine çekmiştir (Bkz. Hermans, 1997; 1995:3-21). Rosemary Arrojo ise "The Revision of the Traditional Gap between Theory and Practice and the Empowerment of Translation in Postmodern Times", "The "Death" of the Author and the Limits of the Translator's Visibility", "Assymetrical Relations

of Power and the ethics of Translation” başlıklı makalelerinde Michel Foucault ile Jacques Derrida’ya gönderme yaparak yaşadığımız yapısalcılık sonrası, “postmodern” çağda çevirinin nasıl ele alınması gerektiğini tartışmıştır (Bkz. Arrojo, 1998: 25-48; 1997: 5-24, 1995: 21-32).

Günümüzde bir bilim dalında yaşanan gelişmelerden diğer bilim dallarının etkilenmemesi söz konusu değildir. Çeviribilim de felsefe, dil, toplumbilim çalışmalarında ortaya konan yeni yaklaşımlardan etkilenmiş ve her bilim dalının kazanması gereken “bilimlerarasılık” niteliğini kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- Arrojo, Rosemary, “The Revision of the Traditional Gap between Theory and Practice and the Empowerment of Translation in Postmodern Times”, *Translator*, s.1, 1998, ss.25-48
- Arrojo, Rosemary, “Assymetrical Relations of Power and the ethics of Translation” , *TextContext*, s.11, 1997, ss. 5-24
- Arrojo, Rosemary, “The “Death” of the Author and the Limits of the Translator’s Visibility”, *Translation as Intercultural Communication*, ed. Mary Snell-Hornby, Zuzuna Jettmarova, Klaus Kaindl, John Benjamins publishing Company, Amsterdam, 1995, ss. 21-32
- Bengi-Öner, Işın, *Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2001
- Culler, Jonathan, “Jacques Derrida”, *Structuralism and Since*, ed. John Sturrock, Oxford University Press, Oxford, 1979, s.165
- Derrida, Jacques, “Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences”, *Modern Criticism and Theory*, ed. David Lodge, Longman Group, Essex, 1989, ss.108-123
- Derrida, Jacques, “Des Tours de Babel”, *Difference in Translation*, ed. Joseph G. Graham, Cornell University Press, Ithaca, 1985: 209-248.
- Doltaş, Dilek, “Söylem ve Yazın”, *Söylem Üzerine*, ed. Ahmet Kocaman, Hitit Yayınevi, Ankara, 1996, s.69, 75
- Eagleton, Terry, *Literary Theory*, MPG Books Ltd, Cornwall, 1997, s.113, 197
- Foucault, Michel, *Ders Notları*, çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s.11, 75, 94
- Foucault, Michel, “What is an Author?”, *Modern Criticism and Theory*, ed. David Lodge, Longman Group, Essex, 1989, ss.197-210
- Hawthorn, Jeremy, *A Concise Glossary of Contemporaray Literary Theory*, Edward Arnold, London, 1994, s.45

- Hermans, Theo, "The Production and Reproduction of Translation", Baoğziçi Üniversitesi'ndeki Çeviri Konferansı'nda sunulan bildiri, 1997
- Hermans, Theo, "Translation as an Institution", *Translation as Intercultural Communication*, ed. Mary Snell-Hornby, Zuzuna Jettmarova, Klaus Kaindl, John Benjamins publishing Company, Amsterdam, 1995, ss. 3-21
- Holmes, James S., "The Name and Nature of Translation Studies", Translated!, ed. Raymond van den Broeck, Rodopi, Amsterdam, 1988, ss. 67-81
- Lechte, John, *Fifty Key Contemporary Thinkers*, Routledge, London, 1994, s.110, 112-113
- Lilla, Mark, "The politics of Jacques Derrida, <http://iya.com/lilla-derrida-htm>
- Lodge, David, *Modern Criticism and Theory*, Longman Group, Essex, 1989, ss.107-108
- Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınları, İstanbul, 1994, s.184
- Rifat, Mehmet, *Dilbilim ve Göstergibilimin Çağdaş Kuramları*, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1990, ss.13-18
- Toury, Gideon, *In Search of a Theory of Translation*", Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv, 1980, ss.34, 51-62
- Vermeer, Hans J., "Skopos and Commission in Translation Action", *Readings in Translation Theory*, ed. A. Chesterman. Oy Finn Lectura Ab, pp. 173-200
- Vermeer, Hans J., *A Skopos Theory of Translation* (pre-print), Heidelberg, 1995, s.97
- White, Hayden, "Michel Foucault", *Structuralism and Since*, ed. John Sturrock, Oxford University Press, Oxford, 1979, ss.85, 88-89, 97